

Byggnadshistorisk utredning

Detaljplan för bostäder och verksamheter vid Andréegatan inom Masthugget

KYLHUSET

2025-07-04

Uppdragsorganisation

Göteborgs Stad Stadsbyggnadsförvaltningen

Projektleddning: Planarkitekt Elena Eckhardt

Antikvarie, kommunen: Madelene Seberbrink

Konsult: Acanthus Arkitektur & Kulturvård

Uppdragsansvarig: Jenny Torle, Acanthus

Handläggande: Maria Olovsson, Ylva Nordström, Acanthus

Innehållsförteckning

Inledning	4
Bakgrund	4
Tidigare utredningar	4
Riksintresse	4
Stadsutveckling i området	4
Organisation	4
Syfte	4
Metod	4
Lagskydd	5
Nulägesbeskrivning	5
Områdesbeskrivning	5
 Historisk bakgrund	 7
Masthugget	7
Kylhus i Sverige	7
Kylhuset i Göteborg	7
Kronologi med förändringar	10
Verksamhetsbeskrivning	10
1940-talets funktionalistiska arkitektur	11
Arkitekten Nils Einar Erikson	11
 Byggnadsbeskrivning	 12
Kylhuset exteriör	12
Kylhuset interiör	13
Kontorsbyggnaden exteriör	14
Kontorsbyggnaden interiör	15
Teknisk byggnadskonstruktion	16
 Karaktärsbeskrivning	 17
Kulturhistoriska värden	18
Antikvariska rekommendationer	19
Konsekvensbeskrivning	20
 Källförteckning	 21

Inledning

Bakgrund

I samband med detaljplanearbete för bostäder och verksamheter vid Andréegatan inom stadsdelen Masthugget i Göteborg är Stadsbyggnadsförvaltningen i behov av framtagande av en byggnadshistorisk utredning för fastigheten Masthugget 29:4, Kylhuset.

Fastighetsägare Aspelin Ramm Fastigheter som ägt fastigheten sedan 2021 utreder möjligheterna att kunna utveckla fastigheten med ny bebyggelse vid Masthamnsgatan vilket innebär en föreliggande ansökan om rivningslov. Som villkor för planläggningen anges att byggnadens kulturhistoriska värden ska studeras med tanke på att det är det sista bevarade huset av denna typ i området.

Kulturförvaltningen i Göteborg har 2024-11-18 gett information till Stadsbyggnadsförvaltningen att det har konstaterats i planbeskedsremissen och i förprövningsrapporten att före detta *Kylhuset har vissa kulturhistoriska kvaliteter kopplade till vad den kan berätta om tidigare funktioner och karaktär på platsen och i området.*

Tidigare utredningar

Kylhuset är utpekad att inneha ett visst kulturhistoriskt värde i stadsmuseets pågående inventering av Hamn- och industrimiljöer i Göteborg, en kulturhistorisk inventering , Södra älvstranden, utförd av industriantikvarierna Ida Dicksson och Lena Knutson Udd, Göteborgs Stadsmusen, 2021-2022. I denna står på s 46: *”Västsvenska Kylhusaktiebolaget – kulturhistorisk motivering Kylhuset har ett visst kulturhistoriskt värde genom sin spegling av lagring och frysning av livsmedel i Göteborg, exempelvis fisk. Den tidigare självklara kopplingen till både vattnet och järnvägen är idag borta och byggnaden är inträngd intill den hårt trafikerade leden. Byggnaden är gedigen med ett extremt funktionellt yttre som också tydligt visar på byggnadens tidigare funktion. Kulturhistoriska värdebärare är framförallt de stora lastkajerna i söder och till viss del i norr och de fönsterlösa fasaderna, huvudsakligen den i söder, som skvallrar om byggnadens lagerfunktion.”*

Dessutom har dess kulturhistoriska värden pekats ut i tidigare Kulturmiljöunderlag och Kulturmiljöbeskrivningar med konsekvensbedömningar genom Melica 2015. I den antikvariska konsekvensbeskrivningen som Mats & Arne och Antiquum tog fram 2017-05-24, innehar Kylhuset tre av riksintresset Göteborgs innerstads sex värdegrundande teman som utgör riksintressegrundernas fysiska uttryck. Kylhuset är utpekad i följande tema: **Tema 3: Hamn-, sjöfarts- och handelsstaden**, där Kylhuset är placerat på Masthuggskajen som speglar hamnens utveckling samt att det är ett bevarat byggnadsverk med koppling till hamn-, sjöfarts- och handelsstaden. **Tema 5: 1900-talets stadsbyggande**, här pekas Kylhuset ut som en exponent för folkhemmets funktionella stadsbyggande. **Tema 6: Göteborgska särdrag i stadsbilden**, här pekas kontoret ut som en byggnad uppförd i det för Göteborg så typiska gula teglet, vilket starkt bidrar till områdets karaktär.

Riksintresse

Kylhuset ingår ej i riksintresset Göteborgs innerstad O2:1-5 geografiska avgränsning, men är utpekad i tidigare utredningar såsom Antikvariskt planeringsunderlag, framtagen av Sören Holmström, Göteborgs Stads stadsbyggnadskontor och Paul Hansson, WSP, 2020-11-25. Handlingen utgjorde underlag till Översiktsplan för Göteborg, Vägledning för Riksintressen för kulturmiljövården. I beskrivningen av det kulturhistoriska innehållet står att: *Kylhuset är en av byggnaderna som tillkom under 1900-talets första hälft med koppling till handels-, och hamnverksamhet.* Under noteringar står även att: *Masthuggskajen och Masthuggstorget, vilka ligger utanför riksintressegränsen, utgör allmänna kulturmiljövården som bedöms svara mot riksintressebeslutets motiv och uttrycksinnehåll.*

I rapporten Vägledning för riksintressen för kulturmiljövården, Bilaga till antagandehandling, 2021, under rubriken generella förhållningssätt gällande riksintresset Göteborgs innerstad O2:1-5 står att: *Omvandlingar, förändringar och förtätningar inom och i anslutning till området ska uppvisa ett medvetet och i relation till kulturvärdena välmotiverat förhållningssätt till de värdebärande uttrycken för riksintresset. Förändringar i stadsmiljön ska uppvisa minst lika hög arkitektonisk kvalitet som befintligt. Gestaltungsgrepp ska kunna motiveras väl i förhållande till kulturmiljön. Samtliga projekt inom området ska därför ta sin utgångspunkt i aktuella kulturmiljöunderlag och ha en hög ambitionsnivå för gestaltningen.*

Stadsutveckling i området

Södra Älvstranden, som Kylhuset är beläget i, genomgår en expansiv stadsutveckling med två stora stadsomvandlingsprojekt, Masthuggskajen och Skeppsbron som pågår samtidigt. Längs Masthamnsgatan och Järnvägsgatan pågår en hög exploatering av området och flera fastigheter är redan uppförda. Den nya detaljplanen för stadsdelen Masthuggskajen antogs och fick laga kraft 2019. Stadsutvecklingen av Södra Älvstranden och Masthuggskajen innebär att stadens centrum växer västerut längs Göta Älv. Färjeterminalerna på Södra Älvstranden, b la Stena Line, ska flytta vilket ger helt nya förutsättningar för stadsutveckling i området. De gamla kvarteren ska kompletteras med ca 1 300 nya bostäder, restauranger, förskolor, arbetsplatser och hotell. Området ska bli grönare med två nya parker, en ny halvö håller på att byggas samt att kajstråket ska bli levande längs älven. Projektet är under genomförande och beräknas färdigställas omkring 2030.

Figur.2: T.h. Illustration över planerad stadsutveckling samt vision för framtida utveckling av kajen från kvalitetsprogrammet tillhörande detaljplanen för Järnvägsgatan i Masthugget.

Organisation

Den byggnadshistoriska utredningen har genomförts på uppdrag av Göteborgs Stad, Stadsbyggnadsförvaltningen, med en arbetsgrupp bestående av projektledare och planarkitekt Elena Eckhardt och antikvarie Madelene Seberbrink, arkitekt Per Osvalds samt antikvarie Kristian Jonsson antikvarie på Göteborgs Stadsmuseum. Under uppstartsmötet som ägde rum i mars i Kylhuset var även fastighetsägare Mathias Vårström och projektutvecklare fastigheter Beatrice Pantzerhielm på Aspelin Ramm Fastigheter medverkande. Acanthus bebyggelseantikvarie Jenny Torle har upprättat aktuell handling. Maria Olovsson och Ylva Nordström har medverkat vid platsbesök samt arbetat med redigering och layout.

Syfte

Syftet med den byggnadshistoriska utredningen är att klarlägga kulturhistoriska och arkitektoniska värden som är viktiga att ta fasta på vid kommande utveckling av fastigheten. Utredningen ska även utgöra underlag för att kunna avväga konsekvenserna av en ombyggnad eller rivning och nybyggnation på platsen. Detta utifrån byggnadens kulturhistoriska berättarinnehåll, arkitektoniska och upplevelsemässiga värden samt att det relateras till identifierade specifika kulturhistoriska värden i byggnaden och området.

Metod

Informationsinsamlingen till kulturmiljöutredningen har skett genom inläsning av utredningar och tidigare kunskapsunderlag, flertal platsbesök med inventering och dokumentation av Kylhusets exteriör och interiör i sin helhet och detalj samt anslutande miljö. Genomgång har skett av flera antikvariska underlag och arkivmaterial såsom ritningar, kartmaterial och historiska bilder. Området har studerats utifrån ett kulturhistoriskt perspektiv. Vidare har historik, byggnads- och områdesbeskrivning sammanställts med förtydligande bilder och illustrationer. Den kulturhistoriska karaktäriseringen och bedömningen av kulturhistoriska värden har utförts utifrån Riksantikvarieämbetets bedömningsmetod, kulturhistorisk värdering och urval från 2015, gällande kulturvärden.

Figur.1: Bild ovan, kylhuset mot öster med det lägre kontoret i tegel och den höga fabriksbyggnaden med kylrummen. I bakgrunden syns de nya fastigheterna på Järnvägsgatan.

Lagskydd

Kylhuset är inte upptagen i kommunens bevarandeprogram men är utpekad i flera antikvariska utredningar som tagits fram av Göteborgs Stad mellan 2015-2024. I dessa beskrivs Kylhuset inneha värdebärande kulturhistoriska uttryck samt bedöms inneha egenskaper som ingår i riksintressets värdegrundande tema 3, 5 och 6.

Kylhuset skyddas enligt **Plan- och bygglagen**

PBL kap 2 § 6 (krav på hänsyn och god helhetsverkan, anpassningskrav)

Vid bygglov inom detaljplan ska åtgärden prövas mot kravet på en utformning och placering som är lämplig med hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan.

PBL kap 8 § 14 (underhåll, för all bebyggelse, gäller alltid)

Ett byggnadsverk skall hållas i vårdat skick och underhållas så att de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet skall anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.

PBL 8 kap § 17 (varsamhetskrav, gäller alla byggnader)

Ändringar av en byggnad skall utföras varsamt så att byggnadens karaktär beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas till vara.

Gällande detaljplan

Stadsplan 1942

Stadsplanen från 1942, stadsplanechef Uno Åhrén, är gällande inför den nya detaljplanen. Området var ursprungligen avsett för hamnändamål för industri- och lagerbyggnader. Bostäder fick inredas där byggnadsnämnden prövat det lämpligt. I stadsplanen var fastighetsbeteckningen kv Eken.

Nulägesbeskrivning

Områdesbeskrivning

Kylhuset är beläget på Andréegatan på Södra Älvstranden, centralt i Göteborg i nära anslutning till Långgatorna, Järntorget och Masthuggstorget och Masthuggskajen. Norr om fastigheten går den hårt trafikerade Oscarsleden med Stena Line-terminalen och Göta älv. Öster om byggnaden ansluter parkeringshuset Koffen. I söder löper Masthamnsgatans i väst-östlig riktning genom kvarteren. Här ligger Elof Hansons tidstypiska kontorshus från 1940 - 50-tal fasader i *“det göteborgska”* gula teglet. Ytterligare söder om denna går Första Långgatan med modernistiska bostads- och kontorskvarter. Strax öster om dessa ligger Masthuggstorget. Området väster om Kylhuset utgörs av nybyggnadsområden och ytterligare en bit bort ligger Amerikahuset och Johanneskyrkan. Från kvarteret finns visuella samband med landmärket Masthuggskyrkan och Amerikahuset västerut, Skansen kronan österut, de nya kvarteren med höga byggnader och varierade fasaduttryck på Järnvägsgatan och Masthamnsgatan.

Figur.4: Bild från Lindholmen med Göta Älv, Masthuggskajen och Kylhuset. Här syns även Masthuggskajen med Stena Line samt bakomliggande Elof Hansons fastighet med gula tegelfasader och fönsterband på Masthamnsgatan. Bakom dessa ligger den modernistiska kvartersbebyggelsen på Första Långgatan. Längst bak i fonden på bilden syns Skansen kronan och Guldheden med sina punkthus. Till höger i bild skymtar Oskar Fredriks kyrkas tornspira.

Intill dessa ligger kvarteren med Yrkesskolorna längs Första Långgatan. De uppfördes mellan 1941-1953, i tidstypisk funktionalism med fasader i *“det göteborgska”* gula teglet. På Järntorget ligger Folkets hus som ritades av Nils Einar Erikson (som även ritade Kylhuset) och uppfördes 1951-1956 även detta med de gula tegelfasaderna. Norrut angränsar kvarteret mot Göta Älv och Masthuggskajen.

Kylhuset

Kylhuset består av en större byggnadskropp i 6 vån uppförd av rå betong med slammade gula fasader. Den stora volymen utgjorde själva fabriken och innehåller kyl- och frysrum samt förrum, trapphus och hissar. Till den stora volymen ansluter i öster lägre byggnadsdelar i 1-2 vån med slätputsade gula fasader uppförda för administration, maskinhall, teknikrum mm. Denna byggnadsdel inhyser idag Teater Trixter. I anslutning till denna, mot söder, finns låga garagebyggnader som idag inrymmer en bilverkstad. På södra sidan finns även en tillbyggd tegelbyggnad i 1 vån med lastbrygga och större portar. Denna användes för Kylhusets in- och utlastning av varor, förvaring och packhall. Mellan denna del och garaget finns en mindre gård. I väster i direkt anslutning till fabriksdelen ligger kontoret, en lägre byggnad i 2 vån med fasader i det *“göteborgska gula teglet”*.

Figur.3: Karta 2025 över området. Kylhuset är markerad med en röd ring.

Figur.5: Kylhuset i sitt stadsmässiga sammanhang. Här syns Göta Älv, Draken vid Järntorget, de nyligen uppförda kvarteren på Järnvågsgatan och Masthamns-gatan, Vasakyrkans torn, Stena Line-terminalen, Kylhuset, Elof Hansons kontorsbyggnader, Första Långgatan, Amerikahuset och Skansen kronan.

Figur.6: Kylhusets södra fasader med tidigare lastkaj och skärmtak. Innergårdsmiljön med parkering och bilverkstad.

Figur.9: Kylhusets fasader mot öster med den lägre byggnadsdelen som inhyser Teater Trixter.

Figur.8: Mötet mellan kontorsbyggnaden, kylhuset samt tillbyggnaden för in- och utlastning.

Figur.7: Kylhusets norra sida i direkt anslutning till Andréegatan med lastbrygga, skärmtak och portar.

Historisk bakgrund

Masthugget

Masthugget som tidigare var en förstad till Göteborg fick sitt namn efter de masthamnar där skeppsmaster tillverkades under 1600-talet. Området blev tidigt ett centrum för trävaruförsäljning. Under slutet av 1800-talet utvecklades stadsdelen till att bli en av landets viktigaste handelsplatser för trävaror. Detta berodde bland annat på att Göta Älv muddrades och att större fartyg därmed kunde gå längre in i hamnen.

Under slutet av 1800-talet omdanades Masthugget med utgångspunkt från 1866 års utbyggnads- och regleringsplan. Området norr om Första Långgatan där Fryshuset är beläget, dominerades vid den tiden av träförädlingsindustrier med stora brädgårdar och låga magasinsbyggnader. En viktig förändring i Masthugget var det nya gatunät som lades ut, 1:a till 4:e Långgatorna. Kring år 1883 rätades och breddades Smala vägen, som därefter bytte namn till Första Långgatan. Den låga bebyggelsen och trädgårdarna som fanns söder om Första Långgatan ersattes med bostadskvarter i sten, allmänna byggnader, verkstäder och liknande. Under slutet av 1800-talet anlades också Masthuggskajen, och den tidigare flikiga strandlinjen med kajer fylldes igen. Den äldre bebyggelsen ersattes då av låga magasinsbyggnader av trä.

På platsen där Kylhuset ligger idag fanns under början av 1900-talet en låg träbyggnad i sekelskifteskaraktär, som inhyste ett café. Även en äldre magasinsbyggnad och en smedja har funnits på platsen.

Under 1900-talet gjordes stora förändringar, och den karaktär av hamn och trävaruhandel som förut dominerat började försvinna. Omgestaltningen tog fart under början av 1940-talet, men det var först på 1960-talet som de större saneringarna i området genomfördes. Resultatet blev en till stora delar helt ny stadsbild med höga hus med fasader i tegel, plåt och betong. Skolkvarteren och Folkets hus, Elof Hansons kontorsbyggnader samt Sjömanshemmet vid Masthuggstorget tillkom mellan 1930-1955.

Figur.10: Masthuggskajen mot väster. Här syns järnvägsspåren, den aktiva hamnen med flertalet båtar, kranar, kajskjul och hamnbyggnader. Foto från Digitalt museum.

Kylhus i Sverige

Svenska Kylhus AB var verksamt inom kyl- och fryslagring i Sverige. 1943 invigde bolaget ett nytt kylhus i Göteborg, vilket dokumenterades av Tekniska museet. Kylhuset är en industrimiljö med produktionslokaler och tekniska system för material, transporter och energiförsörjning mm.

Uppförandet av kyl- och fryshus började under slutet av 1800- och början av 1900-talet i Sverige. Detta på grund av att livsmedelsindustrin och exporten av kött och fisk ökade. De större anläggningarna byggdes i hamnstäder som Göteborg, Stockholm och Malmö, eftersom behovet av att lagra och transportera färskvaror var störst där.

Några viktiga milstolpar:

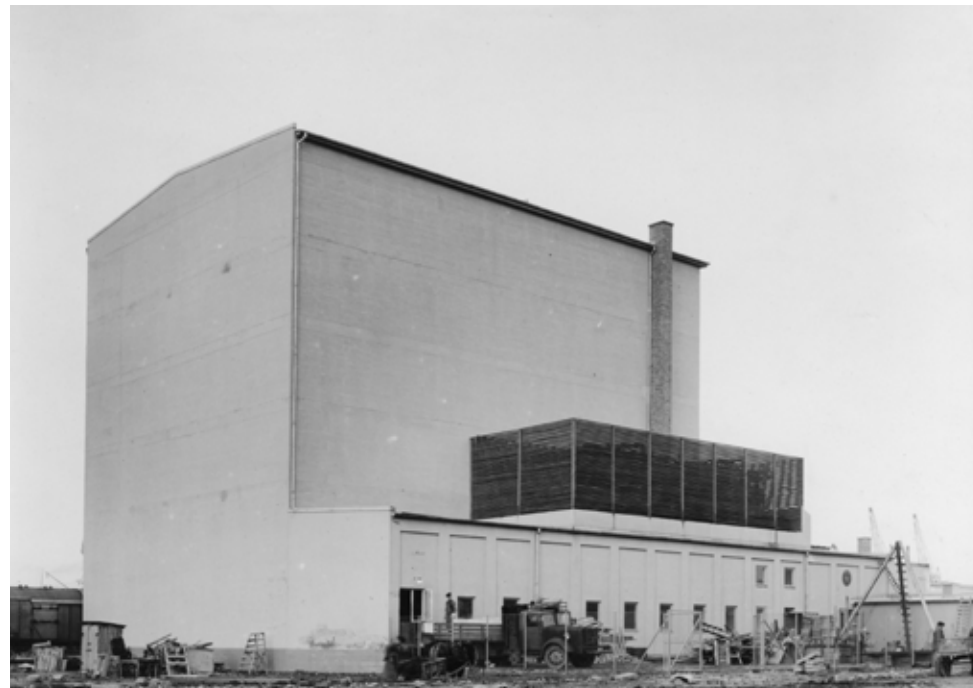
1890-talet – De första enklare kylhusen uppfördes, ofta i anslutning till bryggerier och slakterier.

1910-talet – Moderna fryshus började byggas. T ex Göteborgs kylhus, Fryshuset i Majorna, som uppfördes för AB svenska fryserierna 1917-1919. Fryshuset var vid uppförandet Europas största frysanläggning och den första i världen som använde “Den Ottesenska vätskefrysningmetoden”.

1940-talet – Stora fryshus expanderar, bl.a. genom Svenska kylhus AB:s Kylhus i Göteborg, 1943.

1970-talet – Kyl- och fryshusverksamheten började läggas ner i citynära lägen och flyttades vanligtvis till industriområden i stadernas ytterlägen.

Utvecklingen drevs framåt av förbättrade kyltekniker, ökad handel och behovet av att förlänga hållbarheten på livsmedel. Kyl- och fryshus spelade en avgörande roll för Sveriges livsmedelsförsörjning, särskilt under krigstider och perioder av ekonomisk tillväxt.

Figur.11: Kylhusets ursprungliga utseende 1943. Bild på de södra samt västra fasaderna. Foto från Digitalt museum.

Kylhuset i Göteborg

Kylhuset ritades av den erkända arkitekten Nils Einar Erikson 1943. Som nybyggt var det en större industriell anläggning i ett område som för övrigt dominerades av lägre hamnbyggnader, magasin och skjul av trä och tegel. Kylhusets läge alldeles intill Masthuggskajen och med direkt förbindelse med järnvägsspår mot lastbryggan i norr var avgörande för verksamheten. I närheten fanns den då gyttriga och livliga Masthuggshamnen med en omfattande hamnverksamhet och den intilliggande stadsdelen Masthugget samt Järntorget med bostadskvarter och olika typer av verksamheter.

Kylhuset uppfördes som en större fabriksbyggnad innehållande kyl- och frysrum i 6 vån med tillhörande lastbrygga. 1946 genomfördes en utbyggnad av Kylhuset i tre våningar åt väster av fabriksdelen eftersom behovet av Kylhus var stort. Även ett fristående garage byggdes mot Masthamnsgatan.

1949 Uppfördes kontorsbyggnaden i 2 vån med fasader av tegel, i direkt anslutning till det tillbyggda Kylhuset. Samtidigt tillkom den södra tillbyggnaden i 1 vån mot Masthamnsgatan som uppfördes för maskinrum, och verkstad.

1953 byggdes den tillbyggda delen på Kylhuset på med ytterligare 3 vån så att hela fabriksdelen fick samma stora volym i 6 vån. I och med tillbyggnaderna på de östra och södra delarna fick Kylhuset en U-formad innergård. Samtliga om- och tillbyggnader ritades av Nils Einar Erikson. 1962 kompletterades fasaden i söder med ett nytt skärmtak.

1957 innehöll Kylhuset 21 stora lagerrum och 4 snabbfrysrum i byggnaden. Här frystes eller lagrades kött, fisk, smör, frukt och grönsaker. I anläggningen fanns också en isfabrik som tillverkade 40 ton is per dygn. Lagringskapaciteten var 3 600 ton. Ännu 1971 fanns Västsvenska Kylhusaktiebolaget kvar, men från 1974 hade den tappat sitt tidigare viktiga hamnsammanhang med järnvägen och båttransporter, p.g.a uppförandet av Oscarsleden och Stena Line terminalen. Idag används Kylhuset bland annat som lokaler för olika typer av verksamheter. I lågdelen hyr Teater Trixter lokaler och i kontoret finns ateljéer, musikstudio mm.

Figur.12: Interiör bild, Kylhuset 1943. Foto från Digitalt museum.

Figur.17: Flygbild från Göteborgs Stadsmuseum. Bilden visar Masthuggskajen med hamnkvarteren 1927 innan de äldre hamnmagasinen, skjulen, stambanan och kranarna mm hade rivits.

Figur.13: Foto från Göteborgs Stadsmuseum, över Masthuggskajen västerut från 1909 med järnvägsspåren, kranar, byggnader och hamnområde.

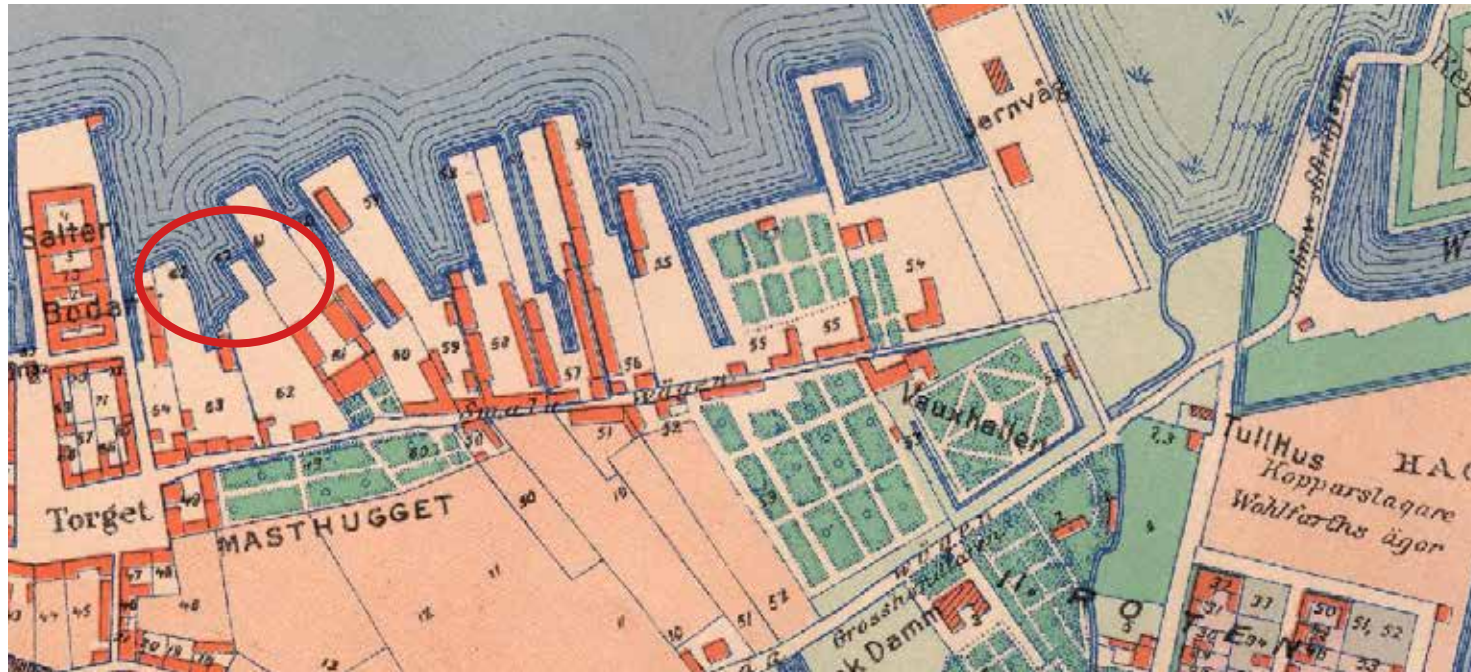
Figur.14: Foto från Göteborgs Stadsmuseum, österut med Masthuggskajen och kvarteren omkring 1910.

Figur.15: Foto från TT bildbyrå, 1954. Här ser man Kylhuset då verksamheten var i full aktivitet, alldeles intill järnvägen på Masthuggskajen. Även anslutande äldre lägre hamnbebyggelse syns samt Elof Hansons kontorsbyggnad. Bild från TT's bildbyrå.

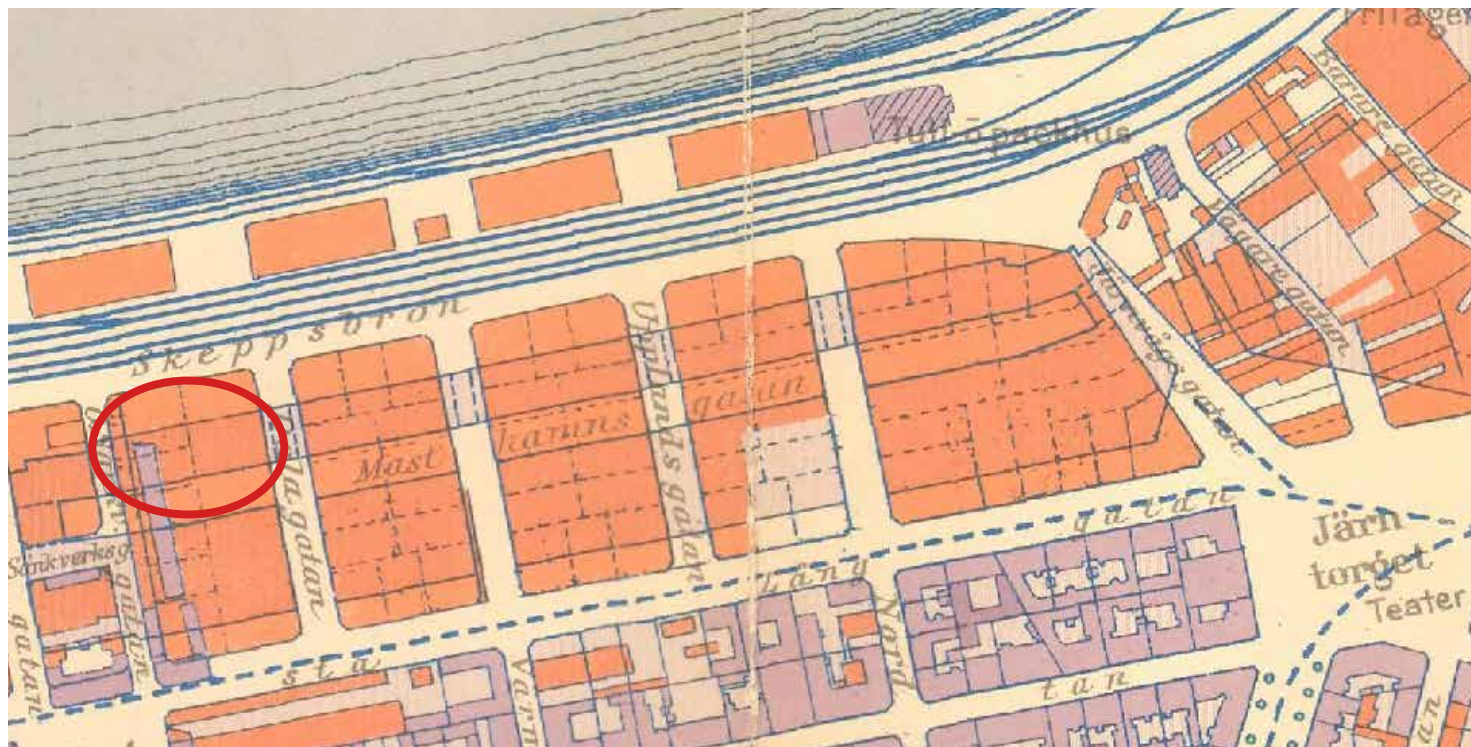
Figur.16: Foto 1954, från TT bildbyrå. Här syns Kylhuset i sin omgivande miljö med Masthuggets äldre bebyggelse i förgrunden, Masthuggshamnen med kranar och magasin, kajskjul mm. Bild från TT's bildbyrå.

Figur.18: Karta från 1790, Jubileumsutställningen, Stadsbyggnadsförvaltningen, Göteborgs stad. Här syns området och Masthuggskajens tidigare "flikiga" utseende med kajer, pirar, hamnbebyggelse och odlings-tomter. Kylhusets nuvarande placering är rödmarkerad.

Figur.19: Karta över området med Kylhuset som är rödmarkerad, 2025 från Stadsbyggnadsförvaltningen. Området ligger intill Oscarsleden och Stena Lines Danmarksterminal i norr och kvarteren innehåller större sammanhängande fastigheter.

Figur.20: Karta från 1921, Jubileumsutställningen, Stadsbyggnadsförvaltningen, Göteborgs stad. Här ser man att den flikiga Masthuggskajen förändrats genom utbyggnad med ett rakt avslut mot älven. På kajen ligger rektangulära magasinsbyggnader samt flertalet järnvägsspår. Kvarteren på båda sidor om Masthamnsgatan består av enklare bebyggelse medan Första Långgatan är bebyggd med stenstadsbebyggelse med kvarter och gårdar samt en del lägre och mindre byggnader. Kylhusets nuvarande placering är rödmarkerad.

Figur.21: Flygbild 1965, från Lantmäteriet. Här syns Kylhuset i direkt anslutning till järnvägen och Masthuggskajen med några bevarade kranar och med omgivande varierande kvarter. Fortfarande finns en del mindre byggnader i området. Längs Masthuggskajen finns långsmala magasinsbyggnader samt mindre byggnader och skjul. Skolkvarteren med sina höga lamellformer har byggts i rad mot Första Långgatan och Elof Hansons kontorshus syns mitt över Kylhuset. Kylhuset är rödmarkerad.

Kronologi med förändringar

- 1943 Kylhuset uppfördes efter ritningar av arkitekt Nils Einar Erikson.
1945 Ljusskylt för Västsvenska kylhus AB, COLDSTORES uppförs.
1946 Tillbyggnad med Kylhus i 3 vån i direkt anslutning till den befintliga byggnaden, på dess västra gavel.
Garaget uppförs som en fristående byggnad mot Masthamnsgatan.
1949 Om- och tillbyggnad av Kylhuset.
Kontoret uppförs mot den västra gaveln i 2 vån med tegelfasader.
B.v inreds för direktören och lagerchefen medan övre våningen inreds med två lägenheter för Kylhusets maskinmästare och lagerförman.
En tillbyggnad uppförs i 1 vån i lågdelen mot Masthamnsgatan för maskinrum och verkstad.
1950 Skärmtaket på norra fasaden med fasadskyltar uppförs.
"Västsvenska kylhusaktiebolaget".
1951 Ett fristående förådsckjul med pulpettak uppförs mot Masthamnsgatan.
1953 Påbyggnad av Kylhuset med ytterligare 3 vån. Byggnaden fick sin nuvarande volym, ca dubbelt så stort som originalet. Knudsen & Sörensen, ingenjörfirma, Köpenhamn.
1954 Lastkajen i norr byggs in med betong.
1956 Ledningar VA, mark.
1958 Ombyggnad av islager till frysrums.
Ny lastbrygga och lift i söder. Skärmtaket byggs om. Knudsen & Sörensen, ingenjörfirma, Köpenhamn. Utökningar av VA-ledningar.
1962 Nytt skärmtak i söder, Nils Einar Erikson.
Ombyggnad av kontorets interiör i b.v med nytt kontor för lagerchefen, lagerexpedition och televäxel. Lägenheten i norr byggs om till nytt kontor för Kylhusdirektören. Bertil Persson Ingenjörfirma.
1965 Ledningar VA, mark.
1970 Neonskylt uppförs på kontoret, AB Jinvall & Co.

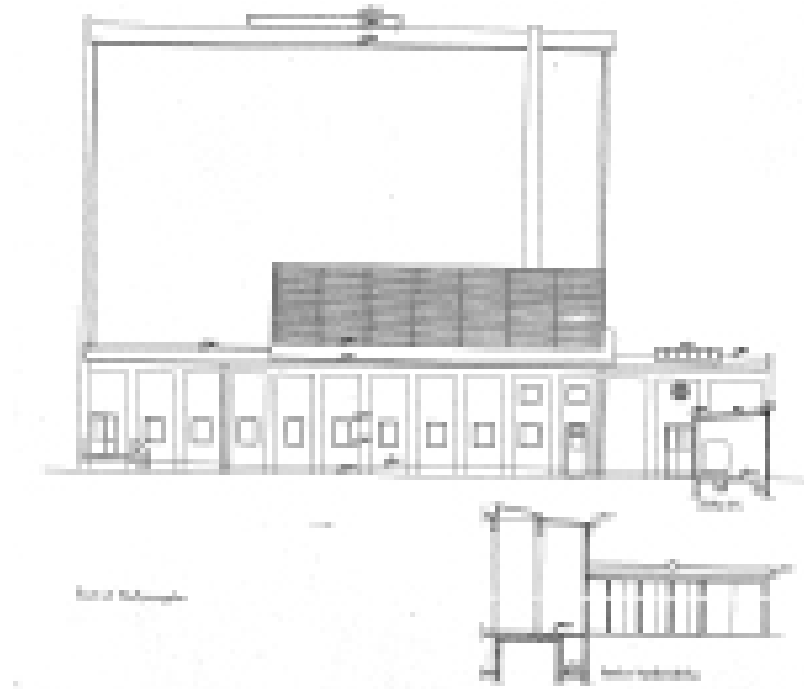

Figur.22: Originalritning, norrfasader, 1943 Nils Einar Erikson.

- 1971 Ombyggnad av portar på östra fasaden och på garaget.
Ny port och dörr, Fredrik Stang-Lund Ingenjörbyrå.
Två portar placeras på gaveln mot Östra Sänkverksgatan. Arkitekt Carl Johan Kjellberg.
Ny neonskylt Nyman & Schultz.
1979 Ny branddörr, betongvägg i packningsrummet i söder.
Kjell Granstedt Bygg AB.
2001 Ändrad verksamhet - Teater Trixter.
Ny dubbelport på östra fasaden, Byggnadsbolaget, LTB Byggkonsult AB.
2011-2012 Förändring av verksamhet från lager till träningslokal och butik, Viscus AB. Fasadskyltar, reklamvepa.
2014 Fasadrenovering, rivning av skorsten, ommålning av fasader med silikatfärg, nya aluminiumfönster, lastkajen och skärmtaket ersattes med nya av stål och fibercement. Arkivolt AB.
2015 Klotterskydd av trä monteras på södra fasaderna. Arkivolt AB.
2021 Aspelin Ramm Fastigheter AB köper fastigheten.

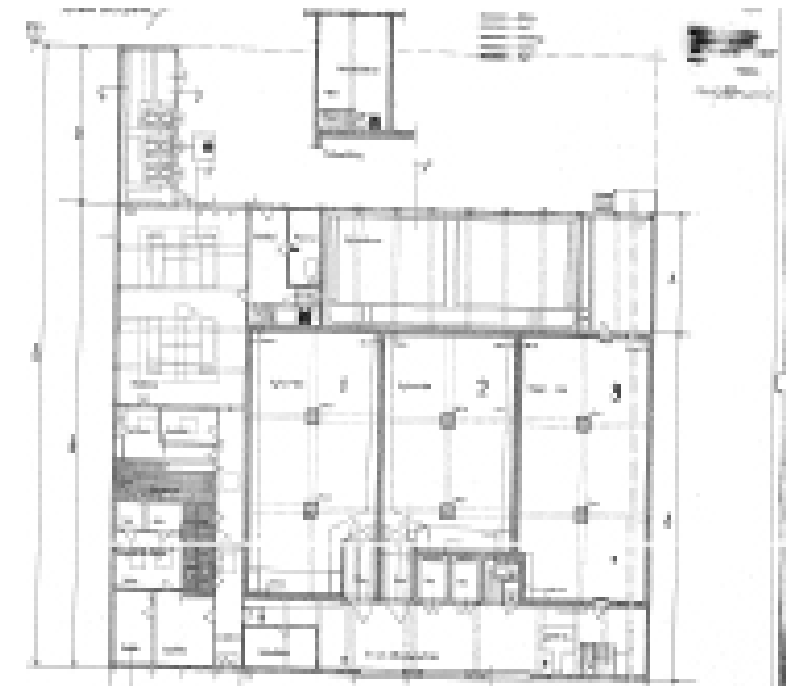
Verksamhetsbeskrivning

Ursprungligen inrymde Kylhuset en större fabriksbyggnad i 6 vån med tre stora kylrum per våning. I norr mot Masthuggskajen och i anslutning till järnvägen placerades den stora lastbryggan med tre portar för in- och utlastning av varor som skulle kylas, frysas och packas om. I söder på den gården fanns en packhall med mindre lastbrygga. Innanför portarna vid lastbryggan i norr fanns en in- och utlämningshall. På den västra sidan fanns en grop med våg och på den östra ett rum för verkmästare. En mindre svängd trappa ledde ner till källaren som inrymde lagerrum och till en ytterdörr. Trapphuset låg i byggnadens västra sida.

Figur.24: Originalritning, 1943, fasader i söder med mindre lastbrygga.

Från in- och utlämningshallen som följde hela byggnadens längd, och var den enda delen av byggnaden som hade fönster våningsplan nådde man två slussar som ledde in till själva kylrummen. Två hissar och ett större trapphus var centralt placerade i hallen. Det stora rummet mot väster utgjordes av ett islager. I samtliga kyl- och isrum fanns två bärande betongpelare. De övre våningsplanen hade en likartad planlösning. Dock var det endast i bottenvåningen som det fanns ett isrum. Mot öster anslöt en lägre byggnadsdel med expedition, kontor, arkiv, toaletter, omklädningsrum, lunchrum mm. I denna del fanns även ett större maskinrum med högt i tak och en verkstad, pannrum samt isgeneratorrum. I söder fanns även en del avsedd till transformatorhus. Från gården fanns både ingångar till verkstaden och maskinrummet samt till islagret. 1946 byggdes Kylhuset till i väster med ytterligare tre våningsplan. Kylhuset hade således en högre och en lägre avtrappande del. Nu byggdes även ett nytt skärmtak och lastbrygga samt nya portar och fönster. Ett långsmalt garage byggdes även som placerades på fastighetens södra sida mot Masthamnsgatan. Dess garagedörrar ledde ut mot gatan. Detta innebar att en mindre gårdsmiljö skapades mellan fabriken, den lägre byggnadsdelen och det nya garaget. 1949 uppfördes kontoret på den västra gaveln i två våningar med gula tegelfasader. Här inrymdes kontor i bottenvåningen samt två lägenheter i den övre våningen, med balkonger i söder och norr. Källaren inrymde lager och förråd. En tillbyggnad uppfördes även mot Masthamnsgatan med nytt maskinrum samt en verkstad och garaget byggdes ihop med denna. 1953 fick Kylhuset sitt nuvarande utseende med sin stora och höga byggnadsvolym i sammanhängande 6 vån. Under senare tid har Kylhuset genomgått mindre förändringar och renoveringar främst gällande rördragningar, vatten och avlopp samt fasadrenovering men även genom dess ändrade användning från att ha varit en industibyggnad med kontor till att till att bli en hyresfastighet för olika typer av verksamheter.

Figur.23: Originalritning, 1943, bottenvåning med planlösning.

1940-talets funktionalistiska arkitektur

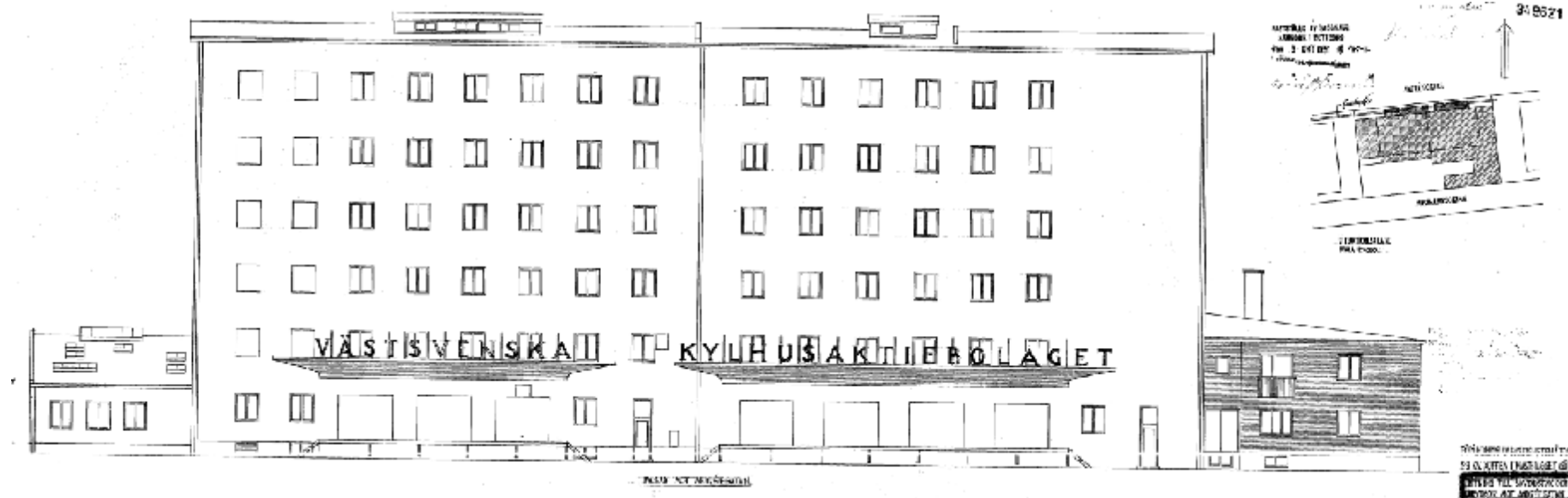
Under 1940-talet sker en reaktion mot den tidiga mer avskalade funktionalismen. Enklare former och material hade också bristsituationen från andra världskriget som orsak. Bränslebristen var även en delorsak till användandet av mindre, avgränsade fönster istället för funkisens långa fönsterband.

Under 1940-talet tog man istället åter upp drag från det traditionella byggandet. Den renodlade funktionalismens platta tak ersätts av det traditionella sadeltaket. Istället för slätputsade, vita funkisfasader väljer man nu att använda ”råare” fasadmaterial som oputsat tegel och grovputsade ytor, gärna i mustiga kulörer. Takfot och sockel görs mer framträdande, och man använder sig av försiktig tegelornamentik. Till de vanliga dragen hör också enkla tvåluftsfönster, burspråk, portar i ädelträ och balkonger med korrugerade fronter.

Funktionalismen var en kritik mot vad man ansåg som onödiga dekorelement hos föregångarna (nyklassicism). Lådaktiga volymer med platta tak, släta murar, odekorerade fasader och glaspartier över flera våningsplan är karaktärsdrag för funktionalismen.

Kompromisslöshet mot omgivningen, att byggnaden står för sig själv utan anpassning, är ett annat förhållningssätt. Man vill betona skönheten i det ändamålsenliga, lyfta fram rationella lösningar och konstruktion utan att dölja dem i stilhistoriens dekorativa element.

Kylhuset är uppbyggt som en komposition av en högdal med anslutande lågdalar i enkla geometriska grundformer som ställts samman i en grupp som utgör ett kvarter. I både hög- och lågdalarna berättar fönsterplaceringar eller avsaknaden av dessa, portarna, skärmtaken och lastbryggan om de olika byggnadsdelarnas industriella funktioner, det vill säga kylavdelningar, maskinrum, kontor, in- och utlastning mm.

Figur.26: Norrfasader, ombyggnadsritning med skärmtak, lastbryggor och kontoret med lägenheter 1949-1950. Ombyggnaden innebar att Kylhuset fick ett separat kontor med två lägenheter samt utökade sin fabriksyta till det dubbla.

Arkitekten

Nils Einar Erikson

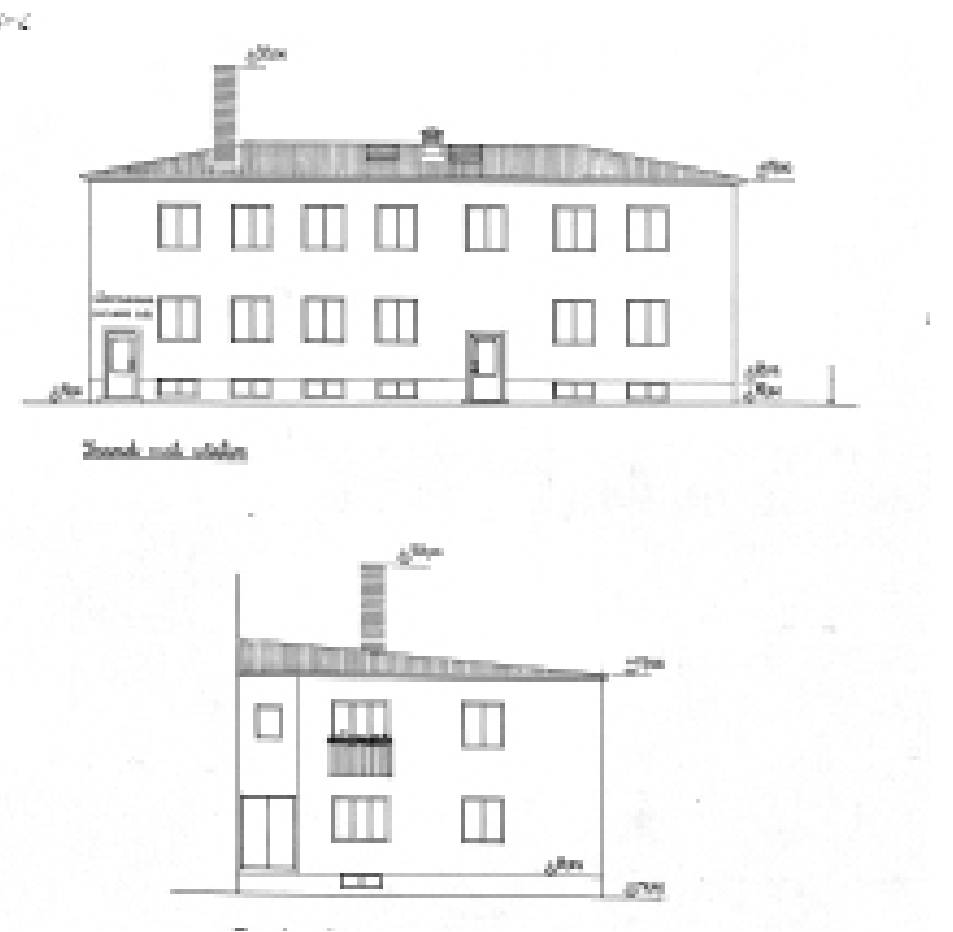
Arkitekt Nils Einar Erikson ritade Kylhuset som är en funktionalistisk anläggning, han ritade även dess tillbyggnader, garage och kontoret i tegel.

Nils Einar Erikson är i sin arkitektur funktionalistiskt inspirerad. Han hade en ”motvilja mot utsävningar” och föredrog det ”spartanska”.

Han föddes i Hagalund, Stockholm. Han tog examen som byggnadsingenjör 1918. Nils Einar fortsatte att studera och han tog arkitektexamen vid Kungliga Tekniska Högskolan 1922. Nils Einar kontaktades av Gunnar Asplund och blev hans medarbetare i arbetet med Stockholmsutställningen 1930. 1932 flyttade familjen från bostaden på Ehrensvärdsgatan i Stockholm till Göteborg.

Nils Einar Erikson var verksam i Göteborg främst under 1930- och 50-talet och har i hög grad bidragit till den arkitektoniska gestaltningen av i första hand Göteborgs innerstad. Flertalet är uppförda i gult tegel, ett material med starka anor i Göteborg och den sparsmakade tegelarkitektur som dessa byggnader uppvisar, blev ett signum för arkitektens arbete i Göteborg.

Tidigare erkända verk av arkitekten är bl a Göteborgs konserthus, Hotell Park Aveny, Biografen Draken, Folkets Hus på Järntorget och Guldhedstornet.

Figur.25: Kontorets fasader med de två ursprungliga huvudentréerna i väster samt norra fasaden med balkong, pardörr och skorsten.

Byggnadsbeskrivning

Kylhuset

Exteriör

Fasaderna på **fabriksdelen** med kylrummen är av rå betong med spår efter brädgjutningen och har slammats i en ursprunglig ockragul kulör. Sockeln är anonym och målad i grå kulör. I norr, mot Andréegatan, bryts fasaderna upp av symmetriskt placerade 2-lufts-fönster. På den norra fasadens ytterkanter syns spår efter tidigare fönsterrader som murades igen redan under uppförandet 1943. Övriga fasader är helslammade utan fönster vilket tydligt visar dess funktion som industribyggnad. Mot öster finns **en lägre byggnadsdel** i 1-2 vån som inrymde det ursprungliga kontoret med toaletter, omklädningsrum, maskinrum och verkstad. Idag hyr Teater Trixter lokaler här. Fasaderna är slätputsade och målade i gul kulör, lika högdelen, men har till stor del målats med graffiti. I söder och vid innergårdens lägre byggnadsdelar med garage är fasaderna även slätputsade och målade i gult. Vissa fasadpartier på garaget är inklädda med korrugerad plåt. I söder finns även ett mindre betongglasparti i fasaden mot Masthamngatan. Dörrarna på garaget är av trä, en äldre karosseripanel. Här hyr Däck & Bilservice lokaler idag. Dessa byggnadsdelar är i dåligt skick med omfattande skador i både betongkonstruktionen, armeringen och ytskikten. I söder har den tidigare öppna lastbryggan byggts igen med fasader klädda med ett modernare gult tegel. Här finns även stora portar av svart trä med mindre enlufts-fönster emellan. En enkel ståltrappa med viloplan leder upp till entrédörren.

Fönstren var ursprungligen 2-lufts-fönster av trä med mittpost men har ersatts av 1-lufts aluminiumfönster i grå kulör med avdelande aluminiumspröjs under den senaste renoveringen 2014. Ett äldre 2-lufts-fönster av trä, nu svartmålat, finns bevarat på den östra fasadens lågdel. Även ett ursprungligt överljusfönster till entrédörren finns kvar

Portar och dörrar är i huvudsak utbytta till nya av plåt i röd kulör samt att några är omålade. På den lägre byggnadsdelen finns även några enkeldörrar av trä med överljus. Framför de stora portarna i norr går en lång lastbrygga med skärmtak som i stort sett följer hela fasaden. Denna återskapades under fasadrenoveringen 2014. Ursprungligen var både de stora portarna samt enkeldörrarna av målat trä med överljusfönster. Några finns fortfarande kvar och är placerade på insidan av de stora stålportarna.

Skärmtaket, som även återskapades under renoveringen 2014, är placerat ovan portarna. Det är av fibercement och målat i en ljus grön kulör. Det har även kompletterats med nya armaturer. **Lastbryggan** av metall med konsoler och räcken tillkom 2014 och är placerad framför portarna. Ursprungligen var denna av betong med järnräcken. Portarna och lastbryggan visar tydligt hur byggnaden har använts för hantering, in- och utlastning av varor.

Taket är ett sadeltak med en mycket svag lutning, på 5 grader, och är klätt med svart papp. Takfoten är utkragande och inklädd med kopparplåt. Hängränna är idag utbytta till nya av metall men var tidigare sannolikt av kopparplåt lika takfoten. Även fönsterblecken är nu utbytta till nya i metall men var sannolikt av kopparplåt ursprungligen. Även taken på de lägre byggnadsdelarna i öster och söder är svagt sluttande och klädda med papp. Det östra partiet utmärker sig med sin långsträckt osymmetrisk fasad och tak. I nocken finns även en äldre flaggstång av järn med dekorativa detaljer.

Figur.28: Kylhusets fasader i öster och söder med lägre byggnadsdelar.

Figur.27: Kylhusets och kontorets norra och västra fasader mot Andréegatan och Östra Sänkverksgatan.

Figur.31: Kylhusets norra fasad med symmetriskt placerade fönster.

Figur.30: Det återskapade skärmtaket i norr av fibercement ovan lastbryggan.

Figur.29: Södra fasaderna med den anslutande gårdsmiljön med garagen samt tillbyggnaden i tegel med skärmtak.

Interiör

Kylhusets interiör är utformad och anpassad i sina material efter dess tidigare industriella funktion som kyl- och fryshus med tillhörande lokaler för kontor, administration, toaletter, omklädningsrum, verkstad, pannrum, tekniska installationer mm.

Fabriksdelens planlösning bygger på Kylhusets verksamhet som innefattade att man tog emot varor från lastbryggan i norr som anlände med båt, tåg eller lastbilar från kajen sedan tas de upp på lastbryggan, in genom portarna till in- och utlämningshallen. Hallen löper längs hela den norra fasaden. I denna går kyl- och frysledningar, med ledningar dragna i taket, från teknikrummen i den lägre byggnadsdelen i öster vidare in till kyl- och frysrummen. Samma struktur följer sedan upp i samtliga våningsplan. I förrummen finns dubbla hissar, flertalet plåtdörrar samt ursprungliga lackade ekdörrar i kraftiga dimensioner med ramverk och stående träpanel i enkla spegelfyllnader. Både större och mindre dörrar av denna typ förekommer samtliga med gjutjärnsbeslag. Vatten finns även framdraget till handfat. Golven är belagda med fogade klinkerplattor i en terrakottakulör, väggarna har en bröstning klädd med vitt fogat kakel. Ovan den syns betongväggar som putsats och målats i en vit kulör. Även taken är av betong och putsade och målade i vitt. Ett svängt trapphus av betong löper upp centralt i byggnaden genom samtliga våningsplan. Trappstegen är klädda med samma fogade terrakottafärgade klinkers och vita väggkakel som i hallen. Trappan är elegant utformad i 40-talsstil med enkla robusta järnräcken och handledare av trä. Kylrummen med sina enkla förrum som utgjorde slussrum är helt uppbyggda av vitmålad, putsad betong, både golv, tak och väggar samt pelare. Golvet är överlag i grå betong med mindre lokala partier målade i rutor. Delar av väggarna har även klätts in med vitmålad grovsågad träpanel. Spår av den tidigare användningen finns även i form av enstaka diskbänkar. För övrigt finns ingen inredning kvar i kylhusets högdel.

I den lägre östra byggnadsdelen, som ursprungligen inrymde Kylhusets första kontor med personalutrymmen och maskinhall, där Teater Trixter nu hyr lokaler som är inredda till en teatersalong, finns både rum som är inredda till kontorsrum med korridorer, kök och toaletter men även industriella rum med stora volymer, högt i tak och stålbalkar som visar den tidigare funktionen som maskinhall. Golven är av betong eller ekparkett. Snickerierna är enkla av vitmålat trä. Toaletter har ursprungligt klinkers och kakel samt att enstaka armaturer, dörrar med trycken och beslag är bevarade. Bakom dessa finns även ett isgeneratorrum samt transformatorrum. De drev hela de tekniska kyl- och fryssystemen i byggnaden. Dessa rum har dock ej varit tillgängliga för dokumentation.

I den södra tillbyggnadsdelen som utgjorde lokaler för in- och utlastning samt packhall finns större rum med golv, väggar och tak av betong bevarade. Här finns en korridor med tak utformat för att kunna transportera varor från stålskenor i taket.. Rummen som har fönster mot gården i söder har byggts om under senare tid till moderna kontor, träningslokaler mm.

Figur.35: In- och utlämningshallen med lastportarna i norr. På bilden syns ursprungliga glasade träportar till vänster samt bevarat klinkergolv i terrakotta.

Figur.33: Kylrum med betongkonstruktioner, pelare och träpanel på vägg.

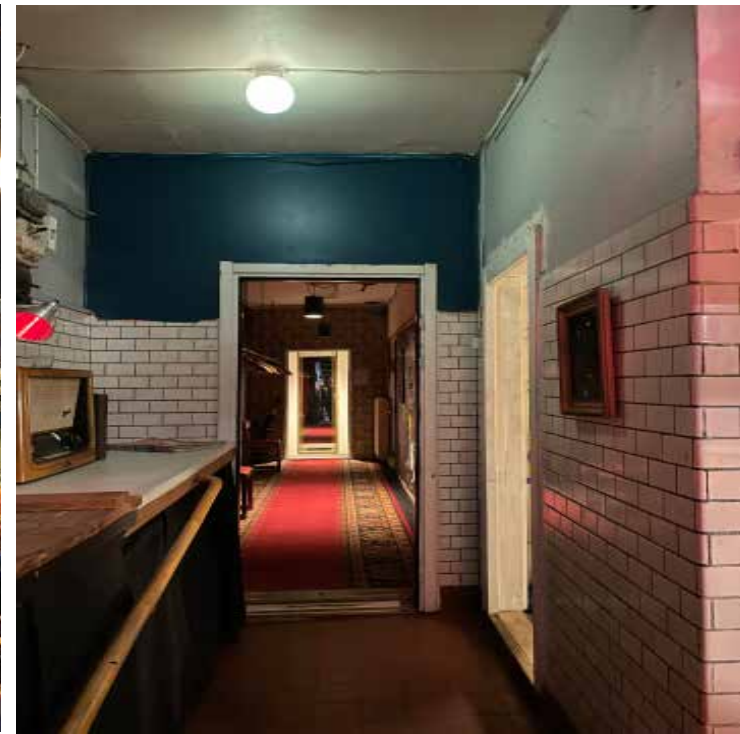
Figur.34: Ursprungliga lackade trädörrar med kraftiga beslag.

Figur.32: Trapphus med ursprunglig betongkonstruktion, kakel, klinker och trapppräcken.

Figur.39: Lågdelen i öster med Teater Trixter.

Figur.38: Interiöra bilder i den gamla maskinhallen samt korridor, hall och WC med ursprungligt golv och snickerier i nuvarande Teater Trixters lokaler.

Kontorsbyggnaden

Exteriör

Kontorsbyggnaden som byggdes till 1949 på den västra gaveln är en tvåvåningsbyggnad med tidstypiska gula "Göteborgska tegelfasader". Ursprungligen inrymde kontoret både kontor för Kylhusdirektören och lagerchefen i bottenvåningen samt två lägenheter på övre våningen för maskinmästaren och lagerförmannen med familjer. Idag hyr olika företag och verksamheter lokaler här och lägenheterna på övre våningen finns fortfarande kvar. Ursprungligen fanns två huvudentréer på fasaden i väster. En utgjorde den befintliga med trapphus, centralt placerad och den andra, som satts igen, var placerad på hörnet mot norr. Båda dörrarna var tidstypiska glasade trädörrar, sannolikt av lackad ek. Den befintliga entrédörren utgörs av en svart modern plåtdörr. En ursprunglig utomhusarmatur i form av en vit klotlampa med järnfäste finns ovan dörren. På norra fasaden finns en enkel dubbeldörr av skivmaterial målad i vitt. Till källaren i söder leder en nedfart i betong. Här finns även en garageport av trä. Sockeln är spritputsad i grå kulör och i denna sitter mindre 2-lufts-källarfönster av trä som är målade i vit kulör. Entrétrappan och portens omfattning är av natursten, sannolikt granit. Fönstren är delvis ursprungliga och symmetriskt placerade i fasaden. De består av vitmålade 2-lufts- och 3-lufts-fönster av trä. Några av fönstren har bytts ut till vita moderna aluminiumfönster. Balkongerna, placerade i norr och söder, har fundament gjutna av betong med moderna plåträcken i grått. Taket är ett svagt sluttande valmat tak klätt med svart papp. Här finns även en tegelmurad högre skorsten samt takfönster och takhuvar inklädda med plåt. Takfoten markeras med en tidstypisk kopparplåt. Även hängrännan är av kopparplåt medan stuprören är utbytta till moderna i brun plåt. Fönsterblecken består delvis av ursprunglig kopparplåt men flera har ersatts med ny vit plåt.

Figur.37: Kylhusets höga västra fasad utan fönster och kontorsdelens gula tegelfasader med delvis ursprungliga fönster och balkong.

Figur.36: Ursprunglig trappa och dörrumfatning i granit med en bevarad klotlampa. Dörren är utbytt till en ny i svart aluminium.

Interiör

Interiört är planlösningen välbevarad och det är möjligt att avläsa hur byggnaden ursprungligen användes. En intressant berättelse är att kontoret byggdes som kontor till Kylhusets direktör och lagerchef i bottenvåningen och att den övre våningen byggdes som lägenheter till lagerförmannen och maskinmästaren med familjer. På ritningar från uppförandet ser man också att partiet som ansluter mot Kylhuset har en avgränsad smal del i direkt anslutning mot Kylhusets fasad med en passage som ledde in till Kylhuset. Källaren hade rum för förvaring och lager samt pannrum och oljetank. Under en tid utgjorde källaren även skyddsrum ur civilförsvarssynpunkt.

I kontoret finns bevarad äldre och ursprunglig inredning såsom snickerier av trä, kakel och klinkers, köksinredning med skåp och diskbänk, fönster och dörrar av trä och fanér med beslag i olika äldre varianter, fönsterbänkar av marmor, garderober med ursprungliga beslag mm. Delar av interiören tillkom även under ombyggnaden då nya kontor tillkom 1962.

Figur.40: Detaljbild på ursprungliga fönster och dörrar av trä med beslag av metall.

Figur.43: Ursprunglig köksinredning med skåp och diskbänk samt kakel i den tidigare lägenheten i söder.

Figur.41: Den breda, långa hallen i den ursprungliga maskinmästarens lägenhet mot norr med bevarade dörrar i ekfanér.

Figur.42: Trapphuset med trappa i terazzosten med järnräcken med svarta plasthandledare.

Figur.44: Toalett med ursprungligt golvklinkers och väggkakel i kontoret.

Teknisk byggnadskonstruktion

Konstruktion och byggnadsmaterial

Kylhuset uppfördes i sex våningar till stora delar av armerad rå betong.

Grund:

Friktionspålning med träpålar.

Grundmurar:

Betong.

Ytterväggar:

Betong, utsidan gjöts mot en slät form.
Insidan isolerades med 25 cm kork.

Kontorets fasader:

Gult handslaget tegel.

Bjälklagsbärande innerväggar:

Betong.
Putsade innerväggar.

Källar-, mellan- och vindsbjälklag:

Betong isolerad med kork.

Takstolar:

Trä.
Innertak putsades.

Takbalkar:

Stålbalkar.

Yttertak:

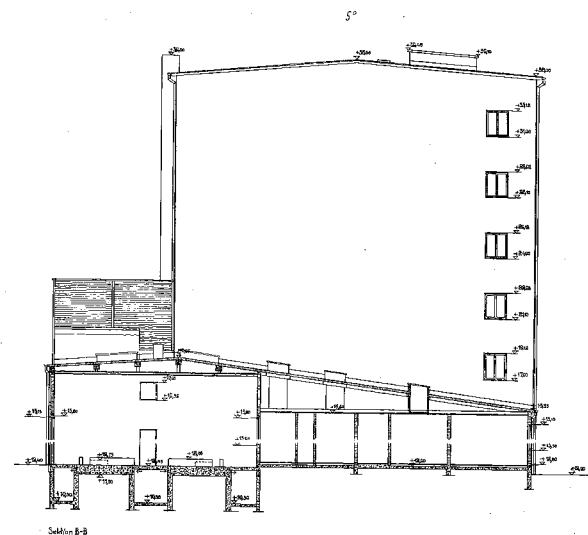
Råspont lagt med underhållsfri takpapp.

Delar av väggar och tak:

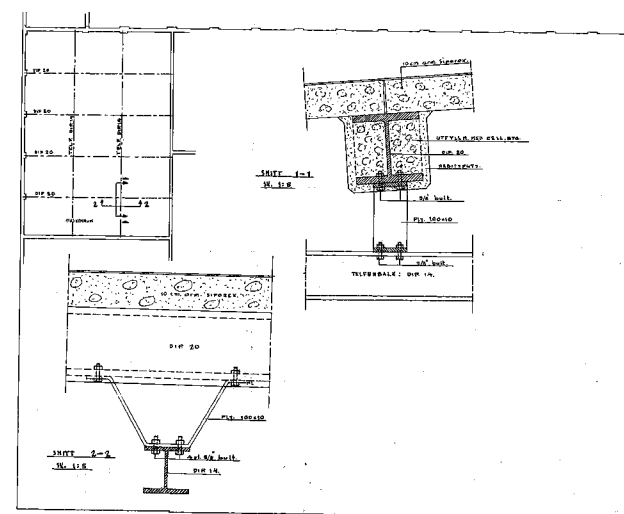
Murades även med lättbetongblock som putsades.

Delar av ytter- och innerväggar:

Murades även med tegel.

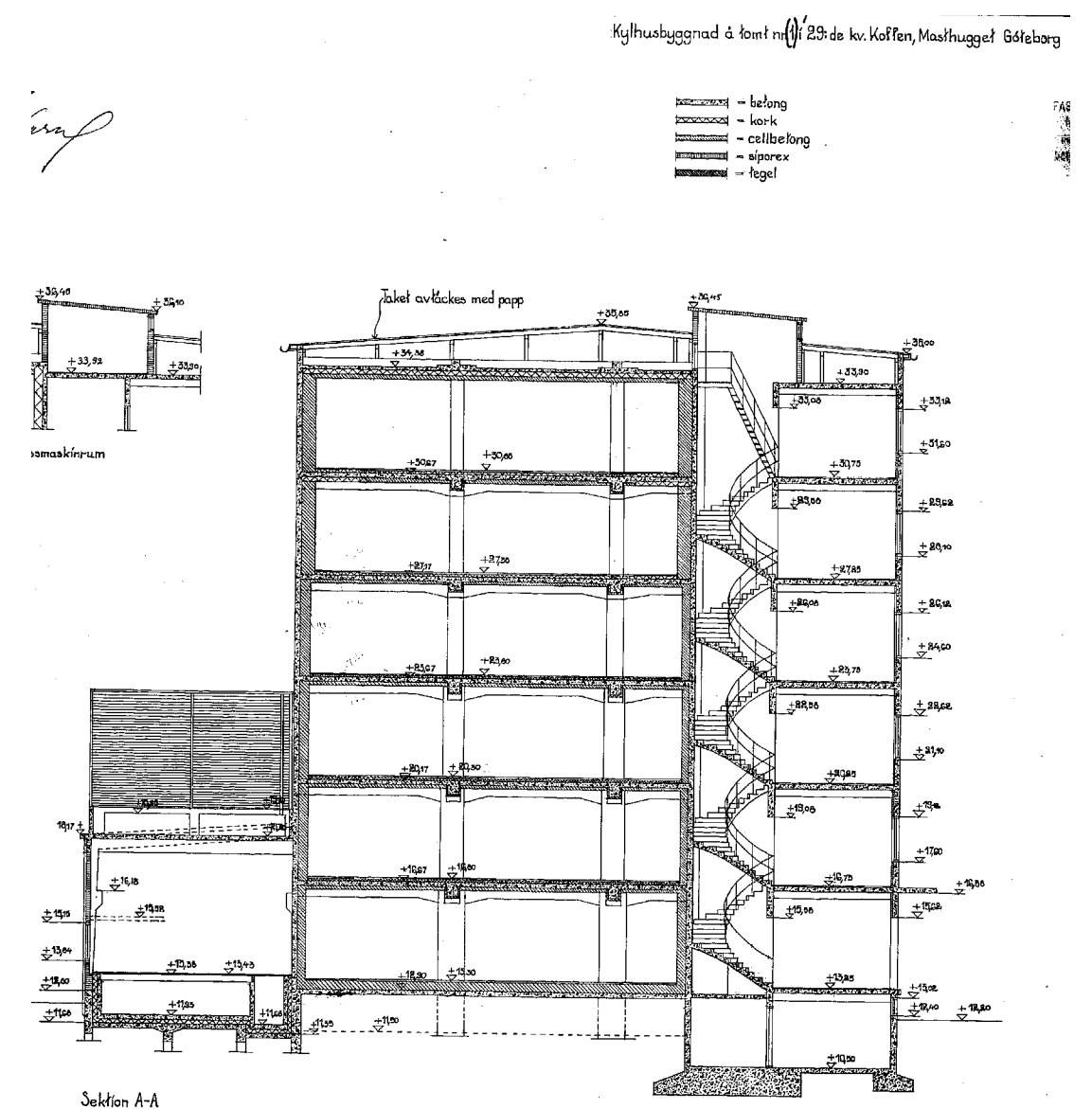
Figur 48: Nybyggnadsritning, 1943, sektion i öster.

Figur 49: Detalj, förändring, betong, 1944.

Siporex, en lättbetong som tillverkas av huvudsakligen cement och fin malen sand. Armeringen i siporex och betong utgörs av släta stänger av svetsbart stål. Det var vanligt bland armerade produkter fram till 70-talet på industriebyggnader, takkonstruktioner och bjälklag. Men idag används det sparsamt. AB Göteborgs Siporexfabrik grundades 1938 i Backa.

Cellbetong är en porös version av cellbetong som tillåter vatten att rinna igenom, denna kan ha använts till kylrummens väggar för att de ska tåla fukt.

Figur 45: Sektionsritning av Kylhuset med betongbjälklag, pelare och trapphus.

På högdelen användes betong på ytterväggarna med en tunn Siporex innanför. I kylrummen murade man med en tjockare cellbetong ca 30 cm på ytterväggarna. Mellanväggarna murades i betong, 12 cm tjocka. Betongpelare bar upp bjälklagen. Dimensionerna minskade högre upp i byggnaden.

Isolering av väggar tak och golv utfördes med kork, precis så som man isolerade de första kylskåpen.

Karaktärsbeskrivning

Kylhuset med sin samlade industrimiljö, med lägre och högre byggnadsdelar, samt gårdsmiljö har en välbevarad karaktär. Med den långsträckta lastbryggan utmed hela norra fasadsidan mot Göta Älv och placeringen vid Masthuggskajen samt dess funktionalistiska utformning innehar Kylhuset tydliga karaktärsdrag för en industribyggnad med koppling till hamnverksamhet. Den industriella karaktären utgörs av en volymiös högdelen, med flera fasader utan fönster som är sammanbyggd med lägre byggnadsdelar i samstämmig utformning samt kontoret med tidstypiska gula tegelfasader. Utmärkande för Kylhuset och dess sammanhängande industrimiljö med kontor är att byggnaderna är utformade i en funktionalistisk arkitektur som förmedlar dess inre funktion.

Exteriör

Kylhuset – högdelen

Kylhusets exteriör är starkt industriellt utformad utan dekorativa element och karaktäriseras av sin funktionalistiska rektangulära högdelen med råa, slammade, gula, betongfasader och flacka tak. Att det varit en industriverksamhet framhävs av fasaduttrycket med flera partier utan fönster, (endast den norra fasaden som vetter mot hamnen har fönster), stora garageportar, lastbryggor och skärmtak i bottenvåningarna. Utmärkande för Kylhuset och dess sammanhängande miljö är att byggnadernas yttre förmedlar dess inre funktion.

Teaterdelen – lågdelen i öster

Lågdelen i öster karaktäriseras av en lägre långsträckt byggnad uppförd i två geometriska former i två nivåer med slätputsade gula fasader och sluttande tak som bryts upp av ett fåtal asymmetriskt placerade fönster och portar. Att byggnadsdelen är en del av Kylhuset är tydligt genom dess samstämmiga industriella fasaduttryck i gul puts utan dekor. Utmärkande för den östra byggnadsdelen är att den både förmedlar att det varit en industribyggnad med större lokaler för maskinhall och verkstäder men att den även inrymt kontors- och personalutrymmen.

Kontoret – lågdelen i väster

Kontorsbyggnaden karaktäriseras av en lägre rektangulär byggnadsvolym med gula tegelfasader och flacka tak som bryts upp av flertalet symmetriskt placerade fönster, entrédörrar och balkonger. Att det varit ett kontor med bostadslägenheter till Kylhuset framhävs av det mer omhändertagna och bearbetade fasaduttrycket med balkonger och flertalet fönster. Utmärkande för kontoret är som för högdelen att dess yttre förmedlar dess inre funktion.

Figur.51: Kylhuset sett från norr med den enda fasaden med fönster samt anslutande kontorsbyggnad med tegelfasader i väster.

Interiör

Kylhuset – högdelen

Interiören i Kylhuset karaktäriseras genom avläsbarheten av rummets tydliga ursprungliga industriella funktion. Detta syns och upplevs i dess planlösning som är kopplad till den tidigare Kylhusverksamheten. Utmärkande är den långsträckta in- och utlämningshallen, (den enda delen i byggnaden med fönster) som följer hela norrsidan, varifrån man når trapphus, hissar och slussrum samt slutligen de stora kylrummen. Samtlig inredning och byggnadsmaterial såsom klinkergolv, kakel på väggar, kraftiga trädörrar till kylrummen, väggar och tak av betong samt tekniska installationer visar tydligt hur byggnaden har använts. Allt är anpassat och utformat med material av hög kvalitet utifrån de höga krav på hållbarhet som denna typ av industrimiljö (som Kylhus) behöver. Samtidigt har delar av inredningen fått en genomtänkt funktionalistisk gestaltning vilket bl a syns i trapphusets bearbetade svängda former i trappspindeln av gjuten betong med räcken och handledare, trädörrarna till kylrummens utformning med kraftiga ramverk och lackad träpanel, portarnas träpanel samt övre glasade partier. Här återfinns även äldre plåtdörrar samt dörrar med ursprungliga beslag och spanjoletter i metall från den gamla Fix-fabriken i Sandarna som var verksam under samma tid. Delar av Kylhusets tekniska installationer med transformatorrum, isgeneratorrum och kyl- och fryssystem är även bevarade och kan inneha höga industritekniska värden.

Teaterdelen – lågdelen i öster

Interiören i lågdelen i öster, som idag inrymmer Teater Trixter, karaktäriseras av en industrimiljö med personalutrymmen i form av den stora maskinhallen och de mindre kontorsrummen. De rårare industridelarna utgörs av maskinhallen med en större volym med tak öppet upp tillnock. I denna inryms nu en teaterlokal med foajé, scen och sittplatser för publiken. Här syns även delar av äldre funktioner med traverser och järnbalkar i taken. I de mindre rummen som tidigare utgjorde kontor, omklädningsrum mm finns delar av ursprunglig funktionalistisk inredning kvar. Bland annat finns enstaka träfönster och trädörrar med beslag samt toalettinredning med klinkers och kakel bevarade. I korridoren finns även taklanterniner bevarade. De bakomliggande rummen för installationer för kylteknik mm. har ej varit tillgängliga för besiktning.

Kontoret – lågdelen i väster

Kontorets interiör karaktäriseras av en funktionalistisk och avskalad arkitektonisk utformning som fortfarande visar hur byggnaden har använts. Detta syns i planlösningen som är utformad som ett typiskt kontor i bottenvåningen och i lägenheterna i bottenvåningen samt i den övre våningen. Planlösningen är utformad med flera rum placerade längs med ytterfasaderna mot väster. Rummen längre in i byggnaden innefattar mindre rum som toaletter, förråd, pentry, kassavalv mm. Interiören är gestaltad med hög kvalitet gällande inredning och material. Detta syns i bevarad inredning från uppförandet 1949 samt från ombyggnaden interiört 1962. Bevarade fönster, fönsterbänkar av marmor, trädörrar av ekfanér med trycken, snickerier, toalettinredning med klinkers och kakel samt en äldre köksbänk med skåp och diskbänk och garderober med ursprungliga beslag finns bevarade. Trapphuset med terazzogolv och trappräcken av stål med handledare i svart plast uttrycker en funktionalistisk och genomtänkt entré.

Viktiga karaktäristiska särdrag

Exteriör

- Arkitektonisk avläsbarhet i fasaden gällande byggnadens funktion som sammanhängande industrimiljö med kontor.
- Stora sammanhängande fasadytor utan fönster.
- Kontrasten mellan byggnadskropparnas volymer, högdelen och lågdelen.
- Lastbryggor och skärmtak med tillhörande stora portar.
- Råa, slammade, gula betongfasader på högdelen, slätputsade gula fasader på lågdelen samt gula tegelfasader på kontoret.
- Flacka tak klädda med papp.
- Fönster, 1- 2- och 3 luftsfönster.
- Entrédörrars utformning med överljus.
- Kopparinklädnad vid takfot och fönsterbleck m.m.
- Kontorsbyggnadens naturstensomfattning samt naturstenstrappa vid entrén.

Interiör

- Högdelen planlösning med tydlig avläsbarhet av dess funktion genom in- och utlastningsrum, hissar, slussar och stora kylrum.
- Ursprunglig interiör inredning i form av snickerier, fönster, dörrar, trappor med räcken, kakel, klinker, fönsterbräddor och beslag.
- Synlig betongkonstruktion med järnbalkar samt tekniska system för kylverksamheten.

Figur.50: In- och utlastningshallen med ursprungligt kakel, klinker och lackade trädörrar med beslag.

Kulturhistoriska värden

Kylhuset besitter kulturhistoriska värden innefattande upplevelsevärden och dokumentvärden.

Arkitekturhistoriska värden

Kylhuset innehar arkitekturhistoriska värden genom sin tidstypiska utformning i 1940-talsfunktionalism, vilket uttrycks genom sammanhängande industribyggnader som är uppförda i enhetliga och kontrasterande geometriska former. Dessa utgörs av en hög fabriksbyggnad, (som inrymde kylrummen) och lägre anslutande byggnadsdelar för kontor, verkstad, maskinhall och personalutrymmen. Byggnadsdelarna är gestaltade med funktionalistiska och kvalitativa byggnadsmaterial. Funktionen är tydligt avläsbar genom sin arkitektoniska utformning både exteriört och interiört. Byggnaden har en välbevarad industriell karaktär, tidstypisk arkitektonisk utformning samt välbevarad planlösning och inredning vilket bidrar till höga autenticitetsvärden.

Kylhusets representativa funktionalistiska arkitektur är goda exempel på de industrimiljöer och bebyggelse som växte fram i Göteborg runt 1940-50-talet. Dock bedöms kylhuset vara en unik byggnad i Göteborg, den enda byggnaden som eventuellt kan ses som motsvarande är Fryshuset i Majorna vilken är kraftigt ombyggd.

Industri- och lokalhistoriska värden

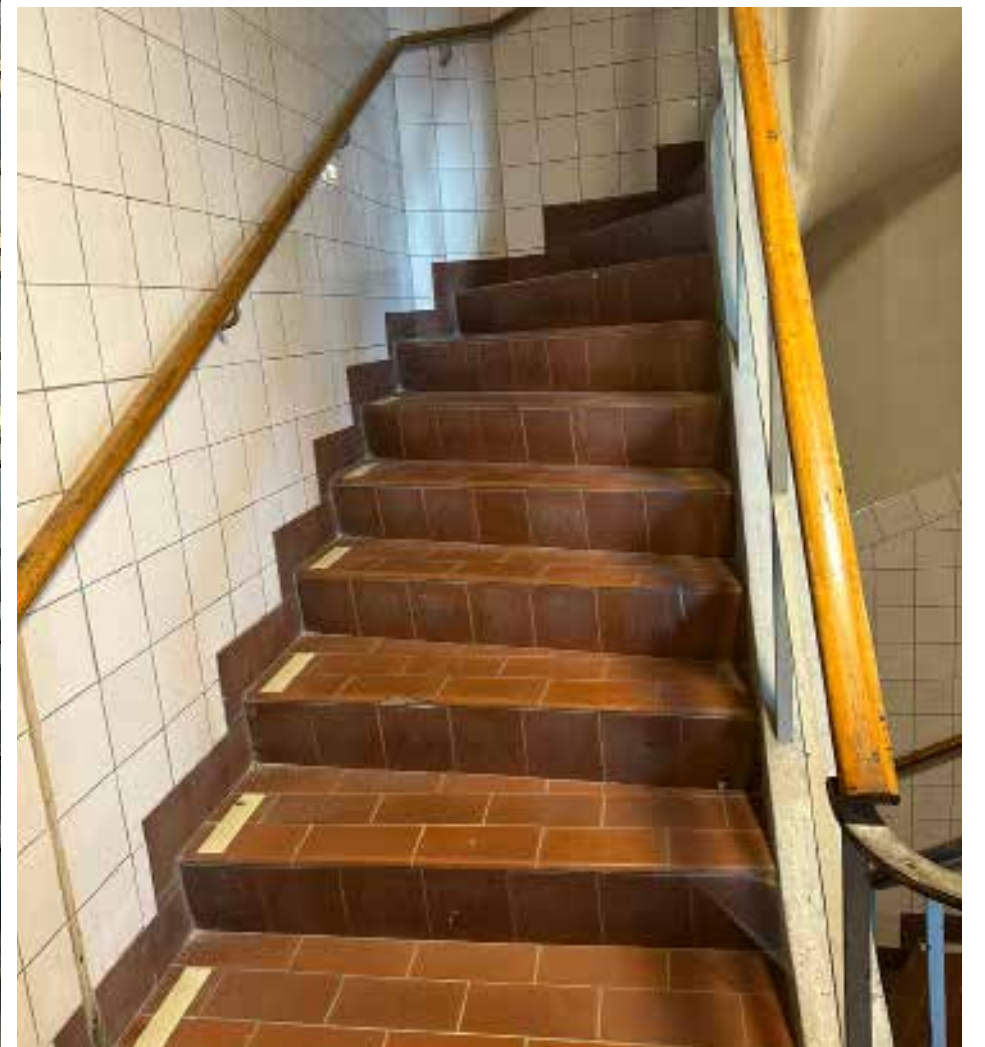
Kylhuset innehar industrihistoriska värden både som ett exempel på dess tekniska innehåll som kyl- och fryshus samt som den sista kvarvarande industribyggnaden med koppling till Göteborgs hamn i Masthuggskvarteren närmast Masthuggskajen. Kylhuset är avgörande för förståelsen av platsens historia. Kylhuset vittnar om en epok i Göteborgs och Masthuggets historia då industrierna och hamnen var centrala delar i stadens och stadsdelens arbets- och näringsliv. Den pågående stadsutvecklingen i området innebär att Kylhuset än mer kommer förlora sitt historiska sammanhang med hamnen.

Personhistoriska värden

Kylhusets arkitekt Nils Einar Erikson är en välrenommerad svensk arkitekt som ritat flera erkända byggnader i Göteborg och runt om i Sverige. Både exteriören och interiören är väl genomarbetad av arkitekten. Valet av arkitekt belyser även Kylhusets dignitet vid uppförandet.

Samhällshistoriska värden

Ur ett samhällshistoriskt perspektiv återspeglar Kylhuset en viktig samhällsfunktion i området samtidigt som den berättar om en betydande tid i Sveriges historia när landet var i en expansiv period. Kylhuset tillsammans med kontoret avspeglar tydligt 1940- och 50-talets syn på stadsplanering.

Figur.52: Kylhusets lågdel med dess geometriska former och fasader.

Figur.53: Trapphus med klinkers, kakel och räcken i fabriksdelen.

Antikvariska rekommendationer

Att särskilt tänka på vid förändring

Ändringar av befintliga byggnader skall utföras varsamt så att dess karaktärsdrag bevaras. Vid förändringar bör befintliga ursprungliga utvändiga material vara vägledande.

Nedan följer en prioriteringsordning för bevarande av kulturhistoriska värden:

1. **Kylhuset, med hög och lågdelar**, bör exteriört bevaras och fortsättningsvis kunna avläsas som en industribyggnad med sammansatta lägre byggnadsdelar och tillhörande kontor.
2. **Högdelen exteriör** bör kunna avläsas som en industribyggnad och bevaras gällande fasaderna med rå, slammad, gul betongfasad, svagt sluttande tak, skärmtak, lastbrygga och 2-luftsfinster.
3. **Högdelen interiör**, bör bevaras gällande ursprungliga lackade dörrar av trä samt målade träportar mot lastbryggan.
4. **Kontorets exteriör**, bör bevaras med murade och fogade gula tegelfasader, entréparti med naturstensomfattning och stentrappa, 2- och 3-luftsfinster, balkonger, takfot och plåt av kopparplåt och svagt sluttande tak.
5. **Lägre byggnadsdel i öster**, (Teater Trixters lokaler) bör bevaras med släta putsade fasader och asymmetriskt placerade portar och fönster, det sluttande taket samt ursprunglig flaggstång för vimpel.
6. **Befintlig ursprunglig interiör inredning**, bör bevaras i samtliga byggnadsdelar, såsom klinkergolv, fönster, dörrar och snickerier samt delar av kaklade väggar.

Ny bebyggelse

- Om-, till- och nybyggnad bör anpassas efter Kylhuset och dess industriella karaktär utifrån arkitektonisk utformning, byggnadsvolymer, material, kvalitet och kulörer.
- Nya byggnader bör utformas med en hög arkitektonisk ambition och en sammanhållen estetisk utformning.

Utvecklingsmöjligheter

Kylhuset

Då området, som tidigare utgjorts av hamn- och industrimiljö i Masthugget vid Masthuggskajen är under en pågående omfattande exploatering och stadsomvandling är det av stor vikt att bevara Kylhuset.

Kylhuset är en av de sista kvarvarande industribyggnaderna med anknytning till Masthuggskajen. Det är dessutom en väl gestaltad och tidstypisk funktionalistisk industrimiljö med karaktäristiska byggnader. Dess historia som Kylhus, högdelen, med lägre sammanbyggda byggnadsdelar för personalutrymmen och kontor, innehar egenskaper som berättar om den industriella verksamheten och dess utveckling.

Kylhusets fasader och tak är till övervägande del i originalutförande även om flertalet fönster och dörrar ersatts med nya under senare tid. Även interiört är byggnaderna välbevarade med stora delar av originaldetaljer bevarade. Här syns också byggnadernas tekniska installationer, system och konstruktion. Äldre och ursprungliga material bör bevaras och underhållas genom renovering.

Trots att Kylhuset är välbevarat med höga kulturhistoriska värden finns utrymme för förändringar. Högdelen exteriör bedöms vara mest känslig för förändringar. Men den sammanbyggda industrimiljön med högdelen och lågdelarna är viktiga för förståelsen av den ursprungliga funktionen.

Det är av stor vikt att förändringar utgår från Kylhusets befintliga kvaliteter och karaktärsdrag. Detta för att dess ursprungliga funktion och karaktär fortsättningsvis ska vara möjlig att avläsa.

Antikvarisk bedömning av lagskydd

Kylhuset är inte upptagen i kommunens bevarandeprogram men är utpekad i planbeskedsremissen och förprövningsrapporten att inneha vissa kulturhistoriska värden.

I tidigare antikvariska utredningar har flera kulturhistoriska värden identifierats. Bland annat genom Melicas Kulturmiljöunderlag 2015, Mats & Arnes Arkitektkontor & Antiquum, Kulturmiljöutredning och konsekvensbeskrivning 2017 samt Göteborgs Stadsmuseums, kulturhistoriska inventering, Ida Dickson och Lena Knutson Udd 2021.

I de tidigare antikvariska utredningarna som Mats & Arne & Antiquum tagit framgår bland annat att Kylhuset representerar tre av riksintressets värdeteman. **Tema 3: Hamn-, sjöfarts- och handelsstaden**, där Kylhuset är placerat på Masthuggskajen som speglar hamnens utveckling samt att det är ett bevarat byggnadsverk med koppling till hamn-, sjöfarts- och handelsstaden. **Tema 5: 1900-talets stadsbyggande**, här pekas Kylhuset ut som en exponent för folkhemmets funktionella stadsbyggande.

Tema 6: Göteborgska särdrag i stadsbilden, här pekas kontoret ut som en byggnad uppförd i det för Göteborg så typiska gula teglet, vilket starkt bidrar till områdets karaktär. Kylhuset ligger i nära anslutning till riksintresse för kulturmiljövården Göteborgs innerstad [O 2:1-5] men utanför dess geografiska avgränsning. Gränsen går längs Nordhemsgatan ca 250 meter öster om fastigheten.

Utifrån de kulturhistoriska värden som konstaterats i denna utredning jämte tidigare antikvariska utredningar är den samlade antikvariska bedömningen att Kylhuset är särskilt värdefullt och att *förvanskningförbudet bör gälla*:

PBL kap 8 § 13 (förbud mot förvanskning)

En byggnad eller bebyggelseområde som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

Figur.54: Flygbild över Masthuggskajen med Kylhuset, Bild från Göteborgs Stads hemsida.

Figur.55: Kylhusets södra fasader med högdelen och kontoret.

Konsekvensbeskrivning

Konsekvensbeskrivning av Kylhuset utifrån en fullskalig rivning

Kylhuset är en unik byggnad i Göteborg och en av få bevarade hamnanknutna industribyggnader i Masthuggskvarteren närmast Masthuggskajen. Utifrån byggnadens tidstypiska funktionalistiska utformning kan man tydligt avläsa att Kylhuset har kopplingar till ursprungliga industriella funktioner och användning.

Byggnaden skyddas genom PBL, kap. 2 § 6, anpassningskrav samt kap. 8 § 14 och § 17, underhållskrav och varsamhetsbestämmelser. Kylhuset bedöms även i denna utredning skyddas genom PBL 8 kap. §13, förvanskningförbud. Utifrån gällande lag bör Kylhuset därmed bevaras.

Kylhuset ingår inte i riksintresset Göteborgs innerstad O2:1-5, utan ligger utanför dess geografiska avgränsning. Men i tidigare utredningar har Kylhuset bedömts ingå i dess influensområde samt att Kylhuset bedömts innehålla flera av riksintressets centrala teman. Enligt Antikvarisk konsekvensbeskrivningen, Mats & Arne och Antiquum 2017-05-24, innehar Kylhuset tre av riksintressets värdegrundande teman som utgörs av:

Tema 3: Hamn-, sjöfarts- och handelsstaden, där Kylhuset är placerat på Masthuggskajen som speglar hamnens utveckling samt att det är ett bevarat byggnadsverk med koppling till hamn-, sjöfarts- och handelsstaden.

Tema 5: 1900-talets stadsbyggande, här pekas Kylhuset ut som en exponent för folkhemmets funktionella stadsbyggande.

Tema 6: Göteborgska särdrag i stadsbilden, här pekas kontoret ut som en byggnad uppförd i det för Göteborg så typiska gula teglet, vilket starkt bidrar till områdets karaktär.

En rivning av Kylhuset skulle således medföra att delar av **riksintressets värdebärande uttryck försvagas.** (Tema 3, 5 och 6).

Att utföra en **fullskalig rivning** och ersätta Kylhuset med en ny byggnad på samma plats innebär att samtliga av **de betydande värden som är direkt kopplade till byggnaden går helt förlorade**, dvs de kulturhistoriska värdena byggnaden innehar som kylhus och kontor i en sammanhängande industrimiljö i tidstypisk funktionalistisk utformning placerad i anslutning till Masthuggskajen och dess historia.

En fullskalig rivning medför en stor negativ påverkan på Kylhusets samtliga kulturhistoriska värden.

Att samtliga kulturhistoriska värden kopplade till byggnaden försvinner samtidigt som stadsdelens historiska sammanhang försvagas skulle innebära att en viktig del av Göteborgs historia förlorades.

Figur.56: Översta bilden visar Kylhuset i sin hamnanknutna miljö på Masthuggskajen, mot Göta Älv. Nedan t.v. Kylhusets västra gavel med kontoret i gult tegel. T.h norrfasaderna med fönster, portar, skärmtak och lastbrygga där järnvägen tidigare anslöt.

Källförteckning

Tryckta källor

Antikvarisk konsekvensbeskrivning, bilaga till Miljökonsekvensbeskrivning, Detaljplan för Järnvågsgatan m.m, Mats & Arne Arkitektkontor AB och Antiquum AB, Dnr. 0402-13, 2017-05-24

Kulturmiljöunderlag, Detaljplan för området kring Järnvågen, Melica, 2015

Hamn- och industrimiljöer i Göteborg – en kulturhistorisk inventering, Södra älvstranden, Ida Dicksson och Lena Knutson Udd, Göteborgs Stadsmuseum, 2021-2022

Antikvariskt planeringsunderlag, framtagen av Sören Holmström, Göteborgs Stads stadsbyggnadskontor och Paul Hansson, WSP, 2020-11-25

Översiktsplan för Göteborg, Vägledning för riksintressen för kulturmiljövården. Bilaga till antagandehandling, Anna Reuter Metelius, Göteborgs Stad, 2021

Kulturhistoriskt planeringsunderlag, Göteborgs Stadsmuseum, 2014

Björkö Ishus, Björn Ohlén, Västarvet, 2019

Björkö Isverk, Albert Martinsson, Göteborgs Univeristet, Institutionen för Kulturvård, 2022

Bilden av Göteborg II, färgfotografier 1910-1970, västerut, Södra Älvstranden, Robert Garellick, 2008

Göteborg före grävskoporna, Robert Garellick, 1997

Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Göteborg, ett program för bevarande, Del I, 1999

Ritningar, kommunarkivet, Göteborgs Stad

Elektroniska källor

Lantmäteriet, Historiska kartor. <https://www.lantmateriet.se/sv/kartor-och-geografiskinformation/historiska-kartor/>, 2023-08-07

Länsstyrelsen Västra Götalands Län, Informationskartan Västra Götaland <https://ext-geoportal.lansstyrelsen.se/>

Göteborgs Stad, www.goteborg.se, Masthugskajen

Digitalt museum, www.digitaltmuseum.se

Riksantikvarieämbetet, raa.se

Stockholmskällan, stockholmskallan.stockholm.se

kylochfrysexpressen.se

Södra Älvstranden, alvstranden.com

Vision Norra Masthugget, Göteborgs Stad

Figur.57: Kylhuset från Lindholmen.